

Antea Group Archeologie 2014/110

Proefsleuven voor het plangebied Kasteeltuin te
Zevenbergen, gemeente Moerdijk.

projectnr. 267920
revisie 00
14 november 2014

auteurs

M.L. Craane
H.J.L.C. Koopmanschap

Opdrachtgever

Gemeente Moerdijk
Postbus 4
4760 AA Zevenbergen

datum vrijgave

14 november 2014

beschrijving revisie 00

definitief

goedkeuring

G. Sophie

vrijgave

H. Koopmanschap

Colofon

Titel: Antea Group Archeologie 2014/110.
Inventariserend veldonderzoek dmv Proefsleuven voor het plangebied Kasteeltuin te Zevenbergen, gemeente Moerdijk.
Auteur(s): M.L. Craane, H.J.L.C. Koopmanschap

ISSN: 1570-6273

© Antea Nederland B.V.
Postbus 24
8440 AA Heerenveen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

Disclaimer

Archeologisch vooronderzoek wordt in zijn algemeenheid uitgevoerd door het steekproefsgewijs bemonsteren d.m.v. boringen, proefsleuven en/of veldkartering. Hoewel Antea Group de grootste zorgvuldigheid betracht bij het uitvoeren van het archeologisch onderzoek, is het juist deze steekproefsgewijze benadering die het onmogelijk maakt garanties ten aanzien van de situatie af te geven op basis van de resultaten van een archeologisch vooronderzoek.

Antea Group aanvaardt derhalve op generlei wijze aansprakelijkheid voor schade welke voortvloeit uit beslissingen genomen op basis van de resultaten van archeologisch (voor)onderzoek.

Inhoud

Blz.

	Administratieve gegevens	4
	Samenvatting.....	5
1	Inleiding	7
2	Vooronderzoek.....	9
3	Onderzoeksopzet.....	11
3.1	Doel- en vraagstelling	11
3.2	Onderzoeksopzet en werkwijze	11
4	Onderzoeksresultaten	13
4.1	Bodemopbouw	13
4.2	Sporen en structuren.....	14
4.3	Vondstmateriaal	16
5	Conclusies en advies.....	18
5.1	Beantwoording onderzoeksvragen	18
5.2	Conclusies.....	19
5.3	Waardering en selectieadvies	19
5.4	Verbeelding	23
	Literatuur en geraadpleegde bronnen	27

Bijlagen

1	Archeologische perioden
2	AMZ-cyclus

Kaarten

267920-S1	Allesporenkaart
-----------	-----------------

Administratieve gegevens

AG Projectnummer 267920

OM-nummer 60822

Provincie Noord-Brabant

Gemeente Moerdijk

Plaats Zevenbergen

Toponiem Kasteeltuin

Kaartblad 44C

Coördinaten 100978/406335 101046/406367

101039/406218 101105/406261

Kadaster nvt

Opdrachtgever Gemeente Moerdijk

Uitvoerder Antea Group

Datum uitvoering september 2014

Projectteam G. Sophie (projectleider / senior KNA-archeoloog)

H.J.L.C. Koopmanschap (senior KNA-archeoloog)

M.L. Craane (KNA-archeoloog)

Bevoegd gezag Gemeente Moerdijk

Adviseur bevoegd gezag Regio West-Brabant

Mw. drs. L. Weterings-Korthorst

Beheer documentatie Antea Group

Vondstdepot t.z.t Provinciaal Depot Noord-Brabant

Afbeelding 1. Locatie plangebied

(Topografische Kaart 1:25.000 (niet op schaal), © Topografische Dienst Kadaster, Emmen)

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Moerdijk heeft Antea Group een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd voor het plangebied 'Kasteeltuin' te Zevenbergen in de gemeente Moerdijk. Het proefsleuvenonderzoek maakt onderdeel uit van de onderzoeken ten behoeve van het nieuwe bestemmingsplan en volgt op een eerder uitgevoerd bureau- en booronderzoek.¹ Het proefsleuvenonderzoek is uitgevoerd ten behoeve van de beantwoording van onderzoeksvragen naar aanleiding van het archeologisch vooronderzoek. Uiteindelijk doel is te komen tot de vaststelling van de omvang, diepteligging en archeologische waardestelling ten einde zoveel mogelijk een behoud in situ van in het plangebied aanwezige archeologisch behoudenswaardige resten te komen. Daar waar mogelijk zullen de resultaten ook benut worden in bredere zin ten behoeve van de toekomstige inrichting van het gebied.

Het plangebied is gelegen in het centrum van Zevenbergen direct ten zuiden van de Bartholomeus-kerk. Het plangebied lag ten tijde van het onderzoek braak en was in gebruik als grasland. Er zijn in totaal drie proefsleuven aangelegd. In alle drie de proefsleuven werd een duidelijk puinpakket waargenomen. In totaal werden twee muren teruggevonden alsook een fosfaatvlek van enige omvang en de resten van wat mogelijk een rietkraag is geweest.

Op basis van het uitgevoerde proefsleuvenonderzoek kan worden geconcludeerd dat in het onderzochte gebied meer resten van de kasteelgebouwen bewaard zijn gebleven dan op basis van het in de jaren tachtig zuidelijker gelegen deel van het kasteelterrein werd vastgesteld. De hoofdbebouwing van het kasteelterrein lijkt zich daarmee meer in de richting van het Bartholomeus kerkgebouw te bevinden dan voor het onderzoek in 2014 werd verondersteld. Op basis van de resultaten van het uitgevoerde proefsleuvenonderzoek worden ondergrenzen opgenomen in de voorschriften van het bestemmingsplan ten einde een behoud in situ van de aangetroffen resten te realiseren.

¹ Koopmanschap en van Bostelen 2014.

1 Inleiding

In opdracht van de gemeente Moerdijk heeft Antea Group een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd voor het plangebied 'Kasteeltuin' te Zevenbergen in de gemeente Moerdijk. Het onderzoek vindt plaats in het kader van het nieuwe bestemmingsplan "Kasteeltuin" en volgt op een eerder dit jaar uitgevoerd bureau- en booronderzoek.² Onderdeel van het bureauonderzoek is een weerstandsmetingenonderzoek geweest.

Het veldonderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.3 en conform het goedgekeurde Programma van Eisen (PvE). Er hebben geen afwijkingen op het PvE plaatsgevonden die van invloed zijn geweest op de uiteindelijke beantwoording van de onderzoeksvragen. Wel is in overleg met de bevoegde overheid gekozen voor een iets afwijkende situering van de werkputten. Dit ingegeven door in de ondergrond aanwezige kabels en leidingen (Klic).

Ligging onderzoekslocatie

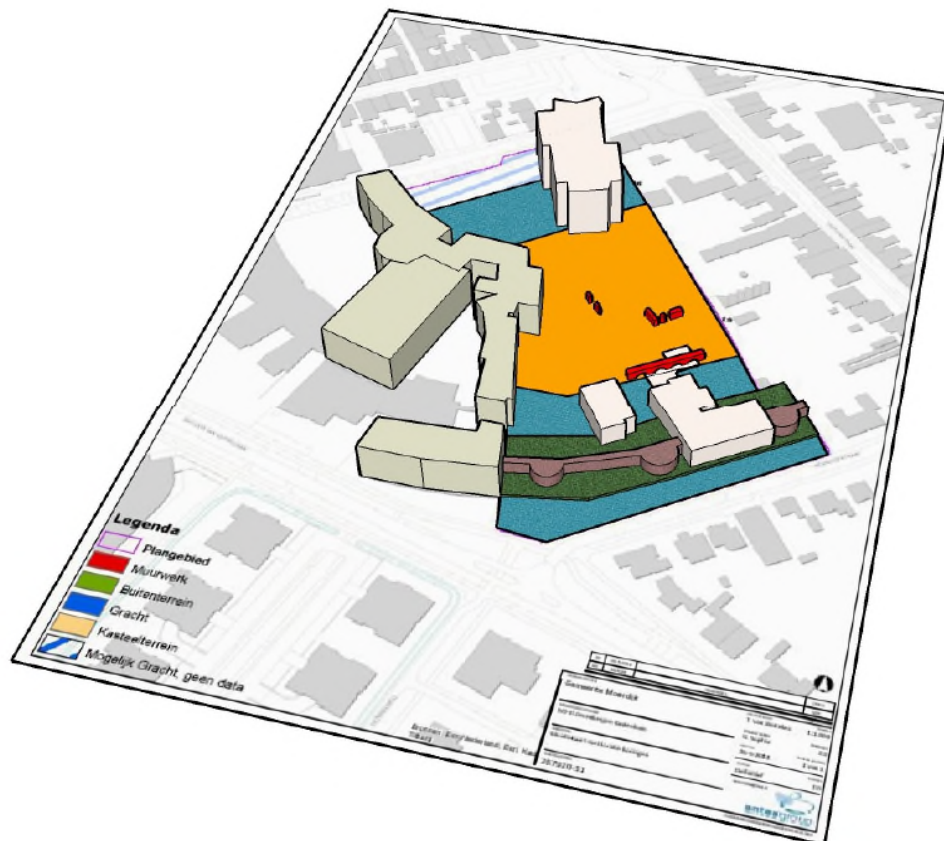
Het perceel waarop het plangebied is gelegen wordt begrensd door de tuin van de Bartholomeuskerk in het noorden, de Kasteelweg in het westen, de parkeerplaats achter de school aan de Neerhofstraat in het zuiden, en de achterzijde van de percelen aan de Stationsstraat in het oosten. Het plangebied was onbebouwd en in gebruik als grasland. Na afloop van het veldwerk zijn de drie proefsleuven weer gedicht met de uitgegraven grond.

² Koopmanschap en van Bostelen 2014.

2 Vooronderzoek

Door Antea Group is een bureau- en een booronderzoek uitgevoerd en door T & A Survey een grondradar onderzoek. Deze onderzoeken zijn in één rapportage gerapporteerd.³ Anders dan de resultaten van deze onderzoek opnieuw hier aan u te presenteren volstaan we met het hier opnemen van de samenvatting uit het betreffende archeologisch rapport.

Het uitgevoerde onderzoek heeft bestaan uit een archeologisch bureauonderzoek, een geofysisch onderzoek en een booronderzoek. De resultaten zijn verbeeld in onderstaande eerste reconstructie die gebaseerd is op de nu bekende gegevens. Het onderzoek heeft de aanwezigheid van twee grachten behorend bij het kasteelterrein aangetoond, evenals de stadsgracht die verder naar het zuiden is gelegen. Over de aard van de inrichting van het kasteeliland kon in deze fase nog geen nadere gegevens verkregen worden, dit als gevolg van de bestaande parkeerplaatsen in het plangebied. De resultaten van het onderzoek zijn inmiddels meegenomen in de bestemmingsplanprocedure en er is een advies gegeven voor een beperkt archeologisch vervolgonderzoek.

Afbeelding 2. Eerste reconstructie van het kasteelterrein van Zevenbergen met in het zuiden de laatmiddeleeuwse stedelijke ommuring en gracht. In groen-grijs en grijs is de bestaande bebouwing weergegeven. Het binnenterrein van het kasteel is geel-oranje weergegeven en de in 1982 aangetroffen muurresten zijn gereconstrueerd in de kleur rood. In blauw de aangetroffen grachten en in groen de singel met daarop de stadsmuur tussen de zuidgracht van het kasteelterrein en de stadsgracht.

³ Koopmanschap & van Bostelen 2014

3 Onderzoekopzet

3.1 Doel- en vraagstelling

Het doel van het uitgevoerde proefsleuvenonderzoek is in de eerste plaats het systematisch onderzoeken van het plangebied op de aanwezigheid van archeologische vondsten en/of sporen (karteren). In de tweede plaats dient het onderzoek om de aard, omvang, datering, gaafheid, conservering en inhoudelijke kwaliteit van deze archeologische resten vast te stellen (waarderen).

Het onderzoek dient antwoord te geven op de volgende vragen⁴:

- Zijn er sporen van de kasteelgebouwen van het kasteel van Zevenbergen aanwezig in het plangebied en zo ja, waaruit bestaande die en kunnen deze sporen worden gedateerd?
- Hoe is de bodemopbouw in het gebied? Vergelijk dit landschap met de locatiekeuze van het kasteel.
- Zijn er sporen uit het paleolithicum/mesolithicum aanwezig?
- Zijn er sporen uit (het neolithicum,) de bronstijd, ijzertijd of Romeinse tijd aanwezig?
- Zijn er sporen die wijzen op middeleeuwse oorsprong van de bewoning?
- Zijn er sporen van oudere infrastructuur aanwezig?
- Is er een link te leggen tussen de historisch bekende prenten van het kasteelterrein en de resultaten uit het proefsleuvenonderzoek?
- Zijn er nog andere (bewonings)sporen?
- Wat is de aard, omvang (begrenzing vaststellen), datering, context, gaafheid, kwaliteit van de aangetroffen sporen?
- Wat is de archeologische waarde van de aangetroffen sporen?

3.2 Onderzoekopzet en werkwijze

Datum uitvoering	8 september 2014
Veldteam	Gerjan Sophie (senior KNA-archeoloog), Marlous Craane (KNA-archeoloog)
Weersomstandigheden	zonnig 20 graden Celsius

Het vlak is aangelegd met behulp van een graafmachine met gladde bak. Vervolgens is het vlak gefotografeerd. De werkputten zijn digitaal ingemeten. De vlakhoogtes en de maaiveldhoogtes zijn digitaal om de 5 meter gemeten. Er zijn twee profielen afgestoken en gefotografeerd. De stort en het vlak zijn na aanleg met de metaaldetector onderzocht. Tijdens het onderzoek is gewerkt conform het Programma van Eisen en de KNA 3.3.

Bij de aanleg van de eerste werkput bleek dat er sprake was van een dik (150 cm) verstoord pakket. Op basis van de aangetroffen resten van zowel (kleinere) fragmenten baksteen en specieresten is dit pakket in het veld geïnterpreteerd als de resten van de sloop van de bovengrondse delen van de kasteelbebouwing.

Vanwege de slechte ontwatering bleek het niet mogelijk de werkput op een veilige manier te documenteren op het spoorniveau. Dit omdat de toevloed van grondwater hiervoor te sterk was. Opmerkelijk was daarbij om te constateren dat het niet alleen uit de onderliggende lagen toestroomde maar ook van het er boven gelegen puinpakket. Teneinde wel de vereiste waarnemingen te kunnen doen is telkens een deel van iedere werkput aangelegd en vervolgens zijn de direct na aanleg zichtbare

⁴ overgenomen uit het Programma van eisen.

sporen digitaal ingemeten en beschreven. Daarna werd de dam doorbroken en werd een nieuw deel van de werkput aangelegd. Hierbij werd met de graafmachine een deel van de werkput verdiept tot op het sporenniveau om te kunnen beoordelen of er sprake is van sporen (muurwerk). Werkput 2 bleek in grotere mate verstoord dan werkput 1 en liep al op geringere diepte vol met water.

4 Onderzoeksresultaten

4.1 Bodemopbouw

In het plangebied was geen sprake van een intacte bodemopbouw. Eerder moet de aangetroffen bodemlagen geïnterpreteerd worden als het slopen van de bebouwing; het afvlakken van het terrein en daarna het ophogen van het terrein tot aan het huidig maaiveld.

Van onder naar boven laat de bodemopbouw zich als volgt beschrijven en interpreteren (zie ook afbeelding 3). De bovenste dertig centimeter bestaat uit een zandige laag die erg rijk is aan puin. Deze laag is geïnterpreteerd als het sloopniveau van de kasteelbebouwing. De grond is rijk aan kleinere baksteenfragmenten en mortelresten. Dergelijk pakketten zijn van kasteelterreinen bekend en ontstaan als gevolg van het neerhalen van de afzonderlijke gebouwen en het vervolgens schoonbikken van de herbruikbare stenen. In dit pakket kwamen in werkput 2 meer daktegels voor dan in werkput 1. De puinlaag werd niet aangetroffen in werkput 3. De bovenliggende laag is twintig tot dertig centimeter dik waarbij de onderzijde afhankelijk van de onderliggende laag enigszins door het terrein golft. Deze laag is dan ook geïnterpreteerd als een egalisatielaag die dateert vanaf de achttiende eeuw maar in ieder geval van na de sloop van de kasteelgebouwen. Het bovenste pakket bestaat wederom uit een ophogingspakket waarvan de top als bouwvoor geroerd is. Verwacht mag worden dat dit pakket ergens gedurende de negentiende of twintigste eeuw tot stand is gekomen.

Afbeelding 3: de bodemopbouw van werkput 1.

Voor werkput 1 lag het maaiveld op 1,0 meter + NAP en lag het archeologisch vlak op - 0,3 meter NAP. Op deze hoogte was spoor 1 aanwezig, zijnde een deel van de binnenindeling van de kasteelbebouwing. Bij een verdere verdieping werd daarna spoor 2 aangetroffen. Dit betreft een stuk daadwerkelijke fundering waarvan de top op - 1,4 meter NAP lag. De onderzijde van dit spoor kon als gevolg van het toestromende water niet worden opgezocht.

In werkput 2 lag het maaiveld op 0,95 meter + NAP. Van deze werkput kon geen vlakhoogte worden genomen wegens de toevloed van water. Het vlak werd in deze put circa 1,8 meter diep aangelegd maar dit leverde tot op deze diepte geen archeologische sporen op. Wel is in deze werkput het vlak lokaal verdiept tot op het zand. In overeenstemming met de archeologische boringen lag dit op circa 1,8 meter.

Als we deze waarnemingen combineren met de boorgegevens (boring 3-4 en 9) dan blijkt dat de top van de C-horizont enigszins fluctueert in het gebied maar dat deze in het noorden hoger ligt dan in het zuiden van het gebied van de Kasteeltuin. Feitelijk kan dit geïnterpreteerd worden als de getijdeinversierug die in het bureauonderzoek al is benoemd en waarvan het plangebied inderdaad op de flank ligt.

In werkput 3 lag het maaiveld op 0,95 meter + NAP en lag het archeologisch vlak circa 1,4 meter lager. De puinlaag uit boring 5 en 7 werd daarbij inderdaad teruggevonden en doorgraven maar tot op de diepte van 1,4 meter leverde dit geen muurwerk op. Verder verdiepen was als gevolg van de toestroom van water helaas niet mogelijk.

Op basis van bovenstaande gegevens komen we voor de (diepere) bodemopbouw van het plangebied daarom uit op de volgende synthese. Tot op een diepte van - 0,3 meter NAP is binnen het plangebied een geroerd pakket grond aanwezig waarvan de onderkant zich kenmerkt door een grote hoeveelheid puin. In dit puin moeten de resten gezien worden van de sloop vanaf 1729 van de kasteelgebouwen en het daarop volgende gelijkzetten van het dan voormalige kasteelterrein. Op deze diepte was ook een klein restant van een binnenindeling aanwezig, bestaande uit een enkelsteens halfronde fundering. Na het verder verdiepen van het vlak werd het archeologisch sporenniveau van de funderingen vervolgens vastgesteld op - 1,4 meter NAP. Dit komt grof gerekend neer op een diepte van 2,4 meter beneden het huidige maaiveld.

4.2 Sporen en structuren

In werkput 1 zijn twee sporen waargenomen. Spoor 1 betreft een halfronde één steens structuur die was gelegen op circa 1,4 - mv (0,4 m - NAP). Veel van de hiervoor gebruikte bakstenen waren incompleet (breukstenen) hetgeen doet vermoeden dat het hier niet gaat om een bouwwerk van structurele importantie binnen het kasteelterrein. Er was ook geen duidelijk verschil te zien tussen de binnen zijde en de buitenzijde van het spoor zodat een interpretatie als waterput (opbouw) evenmin voor de hand ligt. Gezien het opkomende grondwater was de waarneming beperkt zodat een interpretatie als onderste steenlaag van een waterput evenmin met zekerheid van de hand kan worden gewezen. Een van de complete bakstenen had als formaat 25,5 x 13 x 7 centimeter.

Spoor 2 betreft een muur die noord-zuid door de oostelijke helft van de werkput liep. Vanwege het snel opkomende water kon deze muur niet goed worden gedocumenteerd en is alleen gefotografeerd. Dit spoor was gelegen op circa 2,4 - mv (1,4 m - NAP). De muur was circa 3 steens diepe (2 kop, 1 strek). Vanuit veiligheidsoogpunt was het niet mogelijk een baksteenformaat te nemen. In deze is een behoud in situ verkozen boven een machinale bemonstering van het fundament.

In werkput 3 is bij de aanleg van de proefsleuf een pakket waargenomen die onderdeel van een mogelijke gracht geïnterpreteerd kan worden. Ook hier speelde het snel opkomende water de veldwaarneming parten. Het pakket kan het beste worden omschreven als een sterk organisch geheel waarbij langs één zijde mogelijk resten van een rietpakket zichtbaar was. Ook tekende zich binnen het organisch pakket (zie ook de alle-sporen-kaart) een fosfaatvlek af. Dergelijke vlekken zijn binnen de context van een laatmiddeleeuws kasteelterrein meestal aanwijzingen voor de aanwezigheid van een gemak (al dan niet met storkoker). Het gaat dan om de uitlaat van een laatmiddeleeuws toilet waarbij het waarnemen riet in dat geval als de rietkraag onder de kasteelmuren moet worden geïnterpreteerd. Op basis van de ligging van de rietrand zou in dat geval de kasteelmuur aan de westzijde van werkput 3 moeten worden gezocht. Omdat de gracht met een mogelijke kademuur aan de stadszijde zich niet laat begrenzen binnen het bestemmingsplan Kasteeltuin adviseren we het kasteel aan deze kant niet te begrenzen maar hier in de verbeelding van het bestemmingsplan te laten doorlopen.

Afbeelding 4: spoor 1 in werkput 1.

Afbeelding 5. Spoor 2 in werkput 1 tijdens het uitgraven.

De aangetroffen sporen zijn niet talrijk. Wel moet worden vastgesteld dat de resten zoals deze zijn aangetroffen opmerkelijk diep liggen. Spoor 2 lag daarbij het diepste op 1,4 meter min NAP. Verwacht mag worden dat vergelijkbare funderingen in ieder geval op dezelfde diepte nog bewaard zijn gebleven, mogelijk zelfs nog iets hoger. De aangetroffen sporen 1, 2 en 3 laten het niet toe om op basis van deze sporen alleen een nadere indeling van het kasteelterrein te vervaardigen.

4.3 Vondstmateriaal

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn in totaal zeven vondsten geborgen. Drie hiervan bestaan uit keramisch bouw materiaal, drie bestaan uit steengoedkannen waaronder een compleet exemplaar en een los fragment dierlijk bot. Geen van deze vondsten zijn bijzonder binnen de context van een laatmiddeleeuws kasteelterrein al is het uitzonderlijk dat de veertiende eeuwse steengoed kan compleet kon worden geborgen.

Tabel 1: vondsten van het kasteelterrein

Werkput	Spoor	Aantal	determinatie	datering	overig
1	1	1	Baksteen	14B-15A	25,5 x 13 x 7
2	9999	1	Daktegel fragment	-	-
2	9999	1	Baksteen	17B	17,5 x 8 x 4
1	9001	1	Steengoed, Siegburg	1320-1360	compleet
1	9001	1	Steengoed, Siegburg	-	Fragment
1	9001	1	Steengoed, Siegburg	14A	bodemfragment
1	9001	1	Dierlijk bot	-	Schaap?

Afbeelding 6: de Siegburg steengoedkan die als stortvondst in werkput 1 kon worden geborgen .

De aangetroffen vondsten bevestigen feitelijk alleen de datering van het gebruik van het kasteelterrein. De aangetroffen baksteenformaten zijn een indicatie dat er zowel bouwwerkzaamheden hebben plaatsgevonden gedurende de veertiende als gedurende de zeventiende eeuw. In hoeverre het kleinere formaat baksteen feitelijk een reparatie betreft van een laatmiddeleeuwse bouwmasa was tijdens het veldwerk niet meer te herleiden. Dit omdat alle vondsten uit werkput 2 afkomstig waren uit de puinlaag boven het veronderstelde funderingsniveau op 1,4 meter min NAP. Het aangetroffen daktegel fragment biedt een aanvulling op de historische tekeningen. Het is gebruikelijk dat een deel van de daken van de

kasteelgebouwen met dakleien zijn gedekt. Niet ongewoon is dat een deel van de dakbedekking ook uit keramische daktegels bestaan. Dit is nu ook voor het kasteel van Zevenbergen bevestigd. Het aantreffen van mortelresten op de daktegels is daarbij opmerkelijk aangezien daktegels in de regel met een eigen nok bevestigd waren op het dak zonder dat deze daarnaast ook nog met specie waren bevestigd. Het patroon van de specieresten op de daktegels staat een functionele duiding van de specie helaas niet toe.

5 Conclusies en advies

Op basis van het uitgevoerde proefsleuvenonderzoek kunnen de vooraf in het PvE geformuleerde onderzoeksvragen als volgt worden beantwoord (zie paragraaf 5.1). In paragraaf 5.2 worden de onderzoeksresultaten uit paragraaf 5.1 samengevat op een wijze die ook als afzonderlijke paragraaf in het bestemmingsplan desgewenst gebruikt kan worden.

In paragraaf 5.3 is de waardering van het kasteelterrein op basis van het uitgevoerde proefsleuvenonderzoek opgenomen. Paragraaf 5.4 is daarna een bespiegeling van alle resultaten van het onderzoek ter plaatse van de kasteeltuin ten behoeve van een beter begrip van het kasteelterrein en als inspiratiebron voor de verbeelding en beleving van het kasteelterrein.

5.1 Beantwoording onderzoeksvragen

- *Zijn er sporen van de kasteelgebouwen van het kasteel van Zevenbergen aanwezig in het plangebied en zo ja, waaruit bestaande die en kunnen deze sporen worden gedateerd?*
Er zijn twee bakstenen structuren aangetroffen die onderdeel hebben uitgemaakt van het kasteelterrein. Het gaat hier om spoor 1 en 2 uit werkput 1. Spoor 1, zijnde het halfronde muurwerk, was te fragmentarisch bewaard om een nadere functionele duiding mogelijk te maken. Spoor 2 was een intacte fundering die alleen op het diepste punt van de werkput werd aangesneden en die als gevolg van het toestromende water niet nader onderzocht kon worden. Er is geen verband tussen beide aangetroffen sporen waargenomen. De aangetroffen steenformaten geven een datering in de veertiende en zeventiende eeuw, hetgeen overeenkomt met de historische gegevens die over het kasteelterrein bekend zijn.
- *Hoe is de bodemopbouw in het gebied? Vergelijk dit landschap met de locatiekeuze van het kasteel.*
De bodemopbouw bestaat uit een pleistocene ondergrond die in zuidelijke richting afhelt. In de top van de C-horizont zijn de funderingen aangelegd. Van een eventuele oorspronkelijke bodemopbouw boven dit niveau is binnen het in het proefsleuven onderzochte gebied geen sprake meer. In plaats daarvan is een puinpakket aanwezig dat in twee afzonderlijke pakketten is te onderscheiden als is de begrenzing tussen beide lagen niet overal even scherp. De gelaagdheid van de bovenliggende lagen zijn verklaard als de daadwerkelijke sloop van de kasteelgebouwen en de recuperatie van bouwmaterialen aan het begin van de achttiende eeuw (mogelijk ook al eerder op kleinere schaal) en het daarna gelijk zetten van het terrein om de gronden voor andere doeleinden te kunnen gebruiken.
- *Zijn er sporen uit het paleolithicum/mesolithicum aanwezig?*
Nee, er zijn geen sporen of vondsten uit die periodes aangetroffen.
- *Zijn er sporen uit (het neolithicum,) de bronstijd, ijzertijd of Romeinse tijd aanwezig?*
Nee er zijn geen sporen uit die periodes aangetroffen.
- *Zijn er sporen die wijzen op middeleeuwse oorsprong van de bewoning?*
Anders dan de sporen muurwerk die zijn aangetroffen en die vermoedelijk middeleeuws zijn, zijn er geen andere middeleeuwse sporen aanwezig.
- *Zijn er sporen van oudere infrastructuur aanwezig?*
Er zijn geen sporen van oudere infrastructuur in het plangebied aangetroffen.
- *Is er een link te leggen tussen de historisch bekende prenten van het kasteelterrein en de resultaten uit het proefsleuvenonderzoek?*
Zie paragraaf 5.4

- *Zijn er nog andere (bewonings)sporen?*
Er zijn geen andere bewoningssporen aangetroffen.
- *Wat is de aard, omvang (begrenzing vaststellen), datering, context, gaafheid, kwaliteit van de aangetroffen sporen?*
Het kasteelterrein was binnen het proefsleuvengebied uiteraard niet te begrenzen maar dit was op voorhand bekend. De locatiekeuze voor de proefsleuven is immers ingegeven door de beschikbaarheid van de gronden en mogelijkheid sporen van de donjon op deze plaats aan te treffen. De gaafheid en kwaliteit van de funderingen onder het puinpakket is gemiddeld tot goed te noemen. De datering komt overeen met de historische datering van het kasteelterrein daterend in ieder geval tussen 1338-1729 na Chr.
- *Wat is de archeologische waarde van de aangetroffen sporen?*
De archeologische waarde van de sporen is hoog omdat het samen met de funderingen die werden teruggevonden aan het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw het de enige tastbare resten van het kasteel van Zevenbergen tot nu toe zijn.

5.2 Conclusies

Op basis van het uitgevoerde archeologisch onderzoek is onomstotelijk vastgesteld dat binnen het bestemmingsplan Kasteeltuin de resten van het kasteelterrein van de heren van Zevenbergen zich bevindt. In noordelijke en zuidelijke richting kon het kasteelterrein begrensd worden door de aanwezigheid van een gracht. Aanvullend werd ook de aanwezigheid van de laatmiddeleeuwse stadgracht nog binnen het bestemmingsplan vastgesteld waarbij het niet uitgesloten is dat zich in de zone tussen de beide zuidelijke grachten nog resten bevinden van de stedelijke stadsmuur (mogelijk nog met stadspoort zie 5.4).

Aan de westzijde en oostzijde kon de begrenzing van het plangebied nog niet met zekerheid worden vastgesteld maar gezien de aangetroffen gracht in werkput 3 wijst er op dat het kasteelterrein voor wat betreft het hoofdcomplex waarschijnlijk niet (verder) naar het oosten doorloopt. Voor de westzijde is geen uitspraak mogelijk maar aangezien er geen resten bekend zijn van zware muurwerken ten tijde van de bouw van het wooncomplex aan de westzijde mag ook hier verondersteld worden dat het kasteelterrein begrensd kan worden binnen de contouren van het huidige bestemmingsplan.

Het proefsleuvenonderzoek heeft als nieuw inzicht opgeleverd dat er wel degelijk sprake is van een intact funderingsniveau op in ieder geval een deel van het kasteelterrein. Gelet op de top van het puinpakket uit het booronderzoek en de diepte van de top van de funderingen kan dit pakket tot ongeveer 1,1 meter dik zijn. De archeologische resten onder dit puinpakket zijn gemiddeld tot goed geconserveerd. Indien in de toekomst nader archeologisch onderzoek naar het kasteelterrein noodzakelijk blijkt dan geven we graag mee dat gravend onderzoek van deze resten alleen mogelijk is indien er in het plangebied bronnering wordt toegepast. Zonder bronnering is het onmogelijk om veilig te werken en om een goede archeologische waarneming te doen.

5.3 Waardering en selectieadvies

Het onderhavige proefsleuvenonderzoek betreft een karterend alsmede waarderend onderzoek. Er is in de eerste plaats gekeken naar de aan- of afwezigheid van archeologische vindplaatsen (karteren). De aangetroffen vindplaats dient vervolgens ook gewaardeerd te worden op fysieke (en inhoudelijke) kwaliteiten, waaruit een waardestelling volgt. Aan de hand van deze waardestelling zal worden geadviseerd of de vindplaats al dan niet behoudenswaardig is. De waardering van de vindplaats geschiedt aan de hand van een aantal criteria zoals vastgelegd in de KNA 3.3.

Beleving

De criteria 'schoonheid' en 'herinneringswaarde' hebben betrekking op nog zichtbare relictten in het landschap en een associatie van de vindplaats met een historische gebeurtenis. Omdat er binnen het

plangebied kasteeltuin of elders op het kasteelterrein geen bovengrondse resten meer aanwezig zijn worden deze onderdelen niet gescoord.

Fysieke kwaliteit

Wanneer het belevingsaspect niet kan worden bepaald, dient vervolgens de fysieke kwaliteit van de vindplaats meegenomen te worden. De fysieke kwaliteit wordt vastgesteld aan de hand van twee criteria: 'gaafheid' en 'conservering', waarbij het eerste betrekking heeft op de vindplaats als geheel en het tweede op de conserveringstoestand van het vondstmateriaal. Beide criteria worden gescoord tussen 1 (laag) en 3 (hoog). De gaafheid wordt hier gescoord als gemiddeld. Van de oorspronkelijke bouwmasa is weinig meer over anders dan de funderingen. Dit maakt dat een hoge waardering niet mogelijk is. Omdat spoor 2 echter wel compleet intact bleek onder het puinpakket is een lage waardering evenmin aan de orde, wat maakt dat de waardering gemiddeld passend is. Het criteria conservering scoort op dezelfde wijze gemiddeld. Het aantreffen van een puntgave drinkkan merken we daarbij overigens wel als toeval aan.

Een vindplaats is behoudenswaardig als deze op de fysieke kwaliteit bovengemiddeld scoort (≥ 5). Is de score lager dan wordt ook gekeken naar de inhoudelijke kwaliteit. Indien één van deze criteria hoog scoort (3) is een vindplaats alsnog behoudenswaardig.

Inhoudelijke kwaliteit

De inhoudelijke kwaliteit valt uiteen in de onderdelen zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde en representativiteit. Anders dan bij de andere twee waarden is het scoren van één of meer keer de waarde hoog voldoende om als behoudenswaardig aangemerkt te worden. Het onderdeel zeldzaamheid scoort hoog aangezien het HET kasteelterrein van de laatmiddeleeuwse en latere heren en vrouwen van Zevenbergen betreft. Het is de residentiële verblijfplaats van de lokale heer die gedurende de late middeleeuwen en nieuwe tijd telkens een blijvende tempel heeft gedrukt op de stedelijke nederzetting en diens samenleving. Het kasteelterrein is verweven met de stedelijke nederzetting, onder andere door de hoeve Luchtenberg waarbij de grenzen tussen het terrein van de heer en dat van de stedelijke samenleving door de tijd aan veranderend besef onderhevig waren. De informatiewaarde scoort als gemiddeld. Dit als gevolg van de grotere diepte waarop de eerste funderingsresten zijn aangetroffen en het beperkte aantal muurresten op het deel dat in de jaren tachtig van de vorige eeuw werd onderzocht. Het onderdeel ensemblewaarde scoort hoog omdat binnen het bestemmingsplangebied zich niet naar verwachting de resten van het complete kasteelterrein (hoofdcomplex) ligt, maar ook resten van de stedelijke ommuring, gracht en mogelijk een stadspoort. Binnen de kern Zevenbergen is dit ensemble nergens anders aanwezig. Het laatste onderdeel representativiteit scoort hier als gemiddeld. Gesteld moet worden dat veel van de kasteelbebouwing in de achttiende eeuw is gesloopt en zich daarmee aan ons oog onttrekt. Een waardestelling als hoog is hiermee onmogelijk geworden.

Tabel 1. Scoretabel waardestelling vindplaats

Waarde	Criteria	Score
Beleving	Schoonheid	(wordt niet gescoord)
	Herinnering	(wordt niet gescoord)
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	2
	Conservering	2
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3
	Informatiewaarde	2
	Ensemblewaarde	3
	Representativiteit	2

Selectieadvies

Bovenstaande waardering leidt tot een selectieadvies het kasteelterrein binnen de noordelijke en zuidelijke kasteelgracht aan te merken als een behoudenswaardige vindplaats. Volledigheidshalve geven we graag mee dat, ondanks dat hier nog geen gravend onderzoek heeft plaatsgevonden, dit ook geldt voor de zone met de stadsmuur en stedelijke omgrachting ten zuiden van het feitelijk kasteelterrein. Dit zoals in september met de gemeente Zevenbergen is besproken.

Voor het gebied van de beide delen van de kasteelgracht geldt dat tot op een diepte van - 0,3 meter NAP er binnen het plangebied een geroerd pakket grond aanwezig is waarvan de onderkant zich kenmerkt door een grote hoeveelheid puin. Na het verder verdiepen van het vlak werd het archeologisch sporenniveau van de funderingen vervolgens vastgesteld op - 1,4 meter NAP. Dit komt grof gerekend neer op een diepte van 2,4 meter beneden het huidige maaiveld.

Afbeelding 7: de verbeelding van bovenstaande in het bestemmingsplan.

Het advies is dat bodemingrepen binnen het plangebied in principe worden vermeden en dat het kasteelterrein haar nieuwe contour krijgt op zowel de verbeelding in het bestemmingsplan als op de gemeentelijke beleidsadvieskaart bij de eerstvolgende actualisatie. Gelet op de voorgenomen ontwikkeling van de kasteeltuin, voor wat betreft omvang beperkt tot riolering e.d., adviseren we bodemingrepen dieper dan 2,2 meter te vermijden om met een veiligheidsmarge boven het vastgestelde archeologisch funderingsniveau van de muren te blijven.

Voor de binnenindeling zou een diepte van 1,2 meter moeten worden aangehouden maar daarvoor adviseren we deze diepte alleen ten behoeve van bouwwerkzaamheden (niet van toepassing in de

voorgenomen ontwikkeling) vast te leggen. Voor de aanleg van het riool en de beperkte verstoring die daarmee samenhangt stellen we voor de diepte van 2,2 meter aan te houden.

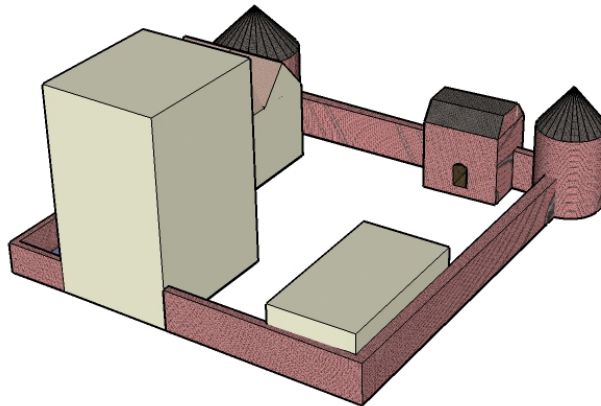
Ook voor vrijgegeven (delen van) plangebieden bestaat altijd de mogelijkheid dat er tijdens graafwerkzaamheden toch losse sporen en vondsten worden aangetroffen. Het betreft dan vaak kleine sporen of resten die niet door middel van een booronderzoek kunnen worden opgespoord. Op grond van artikel 53 van de Monumentenwet 1988 dient zo spoedig mogelijk melding te worden gemaakt van de vondst bij de Minister (de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: telefoon 033-4217456). Een vondstmelding bij de gemeentelijk of provinciaal archeoloog kan ook.

Antea Group
Oosterhout, oktober 2014

5.4 Verbeelding

Als we nu alle beschikbare gegevens bekijken die sinds het begin van dit jaar in opdracht van de gemeente Moerdijk bijeen zijn gebracht dan zijn enkele conclusies te trekken. In essentie kan gesteld worden dat we nu een beter beeld hebben van de omvang van het kasteelterrein en door de vaststelling van de omgrachting voor het eerst ook harde data hebben van de begrenzing van het complex. Het vooronderzoek heeft vervolgens geleerd dat onderzoek anders dan een daadwerkelijke opgraving weinig aan het nu geformuleerde beeld toevoegt als gevolg van een soms metersdik puinpakket uit de vroege achttiende eeuw. Met de vaststelling van de ligging van de grachten moet het ambitieniveau daarmee beperkt blijven tot het behoud in situ van het kasteel binnen en inclusief de kasteelgracht.

In deze paragraaf hebben we teruggekeken naar het vooronderzoek en zijn we op zoek gegaan naar een zo correct mogelijke weergave van het kasteelterrein op basis van de beschikbare gegevens. Het is evident dat het in deze paragraaf beschreven beeld een eerste en voorlopig beeld is op basis van de gegevens die beschikbaar zijn. Het ontbreken van daadwerkelijke funderingen van de grotere bouwmassa maakt dat we geen beeld van de daadwerkelijke maatvoering van de afzonderlijke gebouwen hebben. Alleen het gebied tussen de grachten is daarmee een vaststaand gegeven.

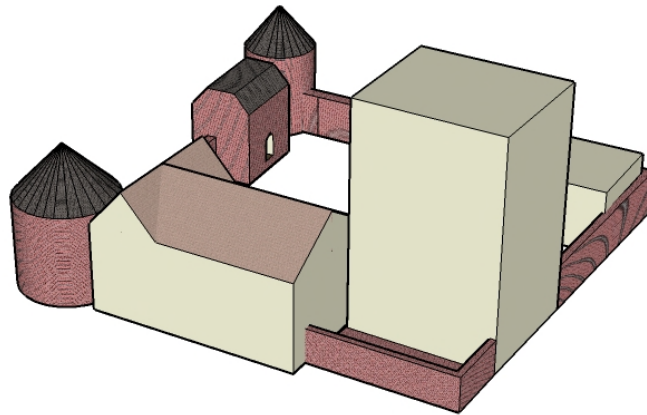
Afbeelding 8. Een eerste reconstructie van het kasteelterrein rond 1500 na Chr. Tekening is in deze gezien naar de huidige Stationsstraat. In roze de elementen van de beide ronde hoektorens en de poorttoren naar de stad toe. Links in wit de donjon (oftewel de Lobbetoren) met daarachter de woonverblijven met het pannendak. Rechts als een laagbouw de oudere zaalbouw van de oudste fase van het kasteelterrein.

In deze analyse zijn we teruggegaan naar de historische afbeeldingen van het kasteelterrein en alle archeologische gegevens. Wanneer we de Van Deventerkaart (afbeelding 4 voorgaand rapport) als uitgangspunt nemen dan zien we een hoofdcomplex dat met haar ingang gericht is op de huidige Stationsstraat. Rechts van het kasteel is daarnaast nog een stadspoort te zien. Uit de kaart van Van Deventer is te zien dat deze aan de zijde van de Stationsstraat twee torens lijkt te hebben, naast een onduidelijke torenpartij aan de achterzijde. De hoek van de stad afgekeerd lijkt beschadigd te zijn waardoor dit onduidelijk blijft. Afbeelding 5 lijkt te zijn gebaseerd op een oudere tekening. Dit maakt dat elementen ongetwijfeld zullen kloppen maar dat deze niet noodzakelijkerwijs kloppen met de feitelijke situatie. Als we de lijn met de beide ronde torens parallel aan de Stationsweg in aanmerking nemen zouden we op afbeelding 5 het kasteelterrein vanuit de stad bekijken richting het zuiden. De locatie van de donjon lijkt dan compleet fout te zijn, evenals de locatie van het poortgebouw.

Afbeelding 6, 7 en 8 blijken in combinatie met de Van Deventerkaart meer informatief. Wat overeenkomt op deze afbeeldingen zijn een aantal elementen van de bouwmassa. Zo komen op de

tekeningen achtereenvolgens de donjon, een modern ogend wooncomplex, één of twee ronde torens en de restanten van oudere bebouwing voor. Op afbeelding 6 is zelfs de stadspoort te zien die op basis van de Van Deventerkaart inderdaad verwacht mag worden. De locatie van die stadspoort geeft ons tegelijkertijd een houvast voor de richting waarop de tekenaar naar het kasteel heeft gekeken. Dit moet vanuit het westen naar het oosten zijn. Voor afbeelding 7 is het deel van het kasteel getekend dat je vanuit het noordwesten zou kunnen zien, kijkend naar het zuidoosten. Afbeelding 8 lijkt dan enigszins verwrongen maar komt voor wat betreft richting nog het meeste overeen met een standpunt in het zuidwesten en dan kijkend naar het noordoosten.

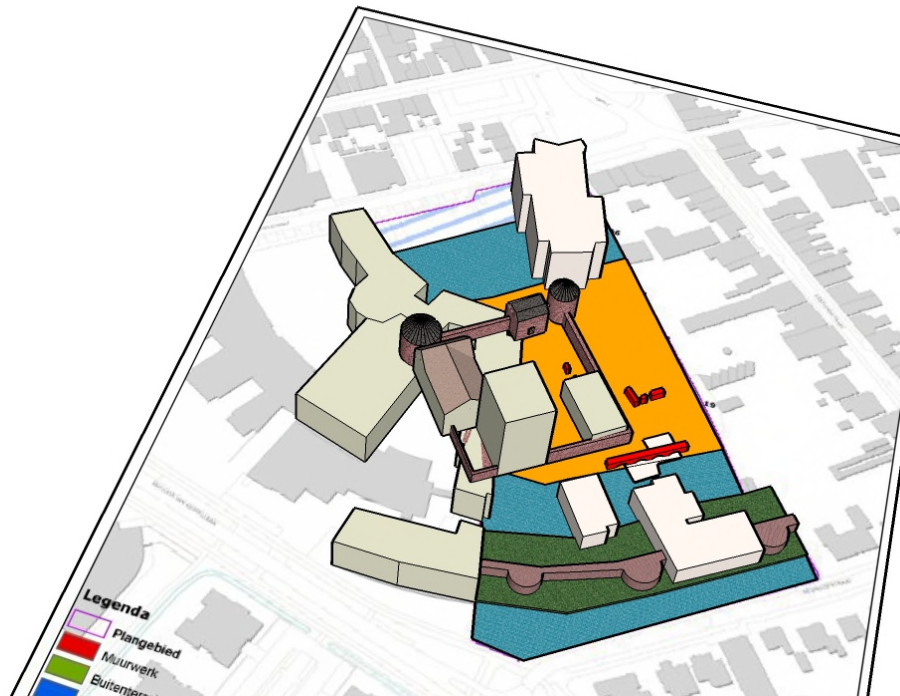
Met de bepaling van de elementen en de gezichtpunten is dan de reconstructie van afbeelding 8 en 9 (onderhavig rapport) mogelijk. Afbeelding 8 kijkt dan naar het kasteelterrein vanuit het zuidwesten naar het (noord)oosten en afbeelding 9 laat hetzelfde complex zien vanuit het noordwesten naar het zuidoosten.

Afbeelding 9: dezelfde reconstructie als afbeelding 6 maar nu gezien vanuit een andere hoek.

Het kasteelterrein is in deze reconstructie ongeveer vierkant, hetgeen logischerwijs volgt uit de afmetingen van het kasteleiland binnen de omgrachting. Duidelijk is de stadszijde zichtbaar met de beide ronde torens met leien gedekt en het poortgebouw. Dit laatste gebouw identificeren we voornamelijk ook met de historisch bekende gevangendoor. Aan de andere zijde van het terrein verrijst de donjon die gedurende de zestiende eeuw werd verhoogd. Direct ten oosten hiervan zal de oorspronkelijke grote zaal hebben gestaan die de vroegste heren tot ontvangstaal heeft gediend. Deze hoek komt overeen met de beschadigde hoek op de Van Deventerkaart. Aan de andere kant van de donjon heeft dan het zogenaamde Duvestein gestaan, hetgeen de woonvertrekken van de latere heren en vrouwen van Zevenbergen heeft herbergt. De locatie van de sluis is lastiger.

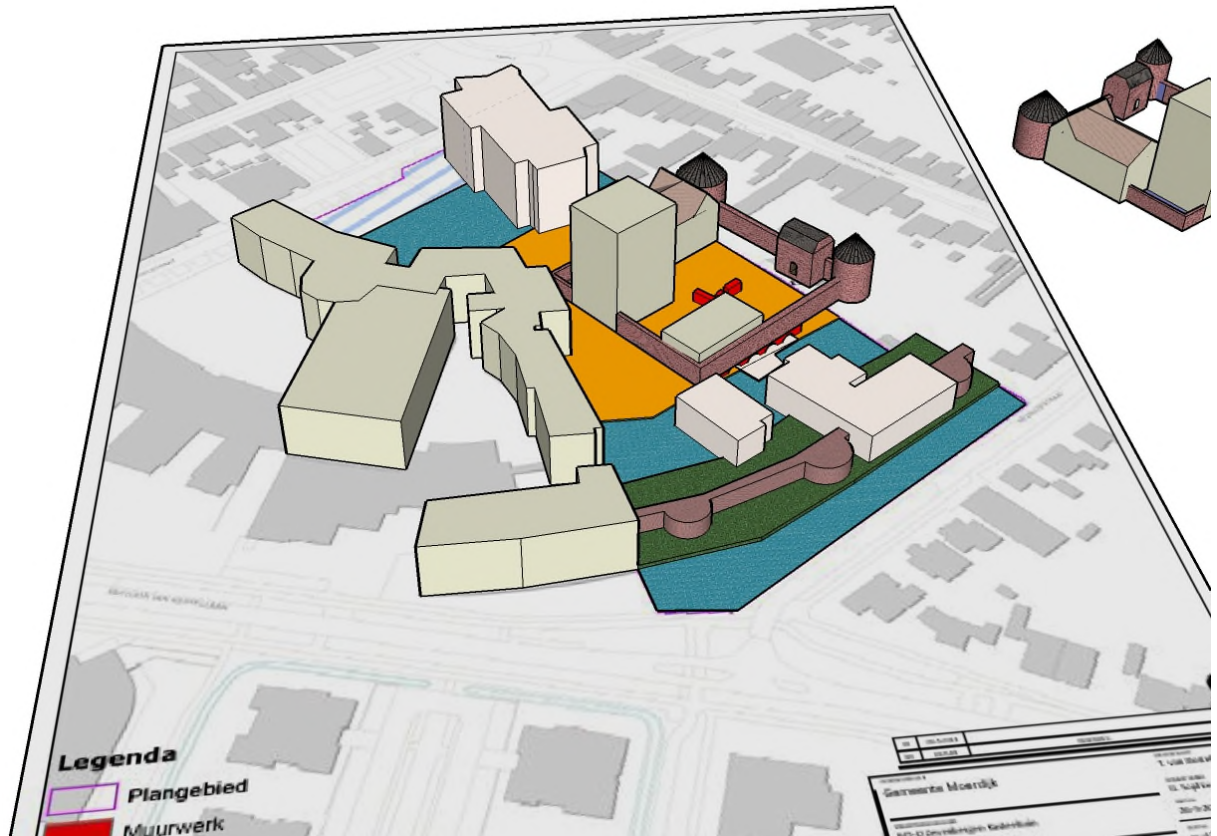
Op afbeelding 7 (voorgaand rapport) is een element zichtbaar dat mogelijk als de sluis geïnterpreteerd kan worden. Anders dan de waarnemingen van de heemkundekring is hier een bouwelement zichtbaar met twee bogen, daar waar in 1981 eerder zes bogen zijn vastgesteld. Ook is de locatie van de sluisconstructie op de historische prent niet helder. Als we namelijk het kasteelterrein zouden positioneren op basis van het voorgaande beeld en de oriëntering op de Van Deventerkaart en met de sluis ontstaat het beeld van afbeelding 10.

Afbeelding 10: het kasteelterrein met de sluis gepositioneerd conform de historische afbeelding.

Het zal evident zijn dat in dit geval de grootste bouwmassa van zowel de voorzijde van het kasteelterrein als ook de Lobbetoren en het Duvestein dan onder het wooncomplex schuift. Het is onaannemelijk dat als dit inderdaad het geval zou zijn er geen enkele fundering bij de recente bouw van het complex zou zijn aangetroffen. Op basis van de beschikbare gegevens mogen we daarom concluderen dat de historische prent (afbeelding 7 voorgaand rapport) voor wat betreft de locatie van de sluis niet geheel correct is.

Op basis van de beschikbare gegevens is daarmee de reconstructie van afbeelding 11 het best mogelijke beeld dat nu mogelijk is. Daarbij geven we graag nogmaals mee dat de maatvoering van de reconstructie en de bestaande situatie niet dezelfde is. Dit bij gebrek aan daadwerkelijke funderingen die aan één van de hiervoor benoemde bouwmassa's kan worden gekoppeld. Het beeld van afbeelding 9 is daarmee voor een verbeelding van hoe de situatie er rond 1500 ongeveer heeft uitgezien. De ligging van de sluisconstructie aangetroffen in 1981 laat al zien dat op onderdelen kan afwijken. Alleen indien we zouden komen tot een herinterpretatie van de in 1981 aangetroffen fundamenteen en deze niet als sluisconstructie zouden aanmerken maar als de fundering van een weergang op bogen dan lijkt de reconstructie 1 op 1 te passen op de locatie van de kasteeltuin. Deze interpretatie ligt echter niet voor de hand gezien het aantreffen van een duidelijke gleuf in de funderingen en de natuursteen elementen zoals nog herkenbaar op de foto's uit de vorige eeuw.

Afbeelding 11: de reconstructie van het kasteelterrein boven de bestaande situatie. Rechts achterin ter vergelijking de oriëntering van het kasteelterrein uit afbeelding 9.

Samengevat is afbeelding 11 de meest waarschijnlijke reconstructie van het historische kasteelterrein van Zevenbergen. Dit op basis van de nu bekend historische en archeologische gegevens. Het is te verwachten dat nieuw gravend onderzoek ter plaatse de reconstructie nader kan verfijnen of corrigeren. Ook is het wenselijk om de zone met de stadsmuur nader in beeld te brengen. Indien de stadspoort van de beide historische kaarten daadwerkelijk wordt aangetroffen geeft dit een nieuw en dan vast referentiepunt voor de historische afbeeldingen. Deze stadspoort moet ergens gezocht worden binnen het bestemmingsplan Kasteeltuin tot en met het gebied van de Stationstraat. Op dit moment is namelijk niet bekend in hoeverre het traject van de huidige stationsstraat overeenkomt met de laatmiddeleeuwse uitvalsweg vanuit de stad Zevenbergen naar het zuiden. Dit ligt wel in de lijn van de verwachting maar is nog niet archeologisch vastgesteld.

Literatuur en geraadpleegde bronnen

Craane, M.L. & Koopmanschap, H.J.L.C (2014) *PvE Kasteeltuin Zevenbergen*. Oosterhout: Antea Group.

Koopmanschap, H.J.L.C. & Bostelen, T. van (2014) *Archeologisch onderzoek Kasteeltuin Zevenbergen; Bureauonderzoek, geofysisch onderzoek en booronderzoek*. Antea Group Archeologie 2014/45.
Oosterhout: Antea Group.

